

TIN HỌC HOÁ HOẠT ĐỘNG THÔNG TIN - THƯ VIỆN TẠI VIỆN DÂN TỘC HỌC

ThS. Nguyễn Thị Hồng Nhung

1. Tìm hiểu việc ứng dụng công nghệ thông tin vào thư viện

Trên thế giới công nghệ thông tin đã được ứng dụng vào công tác thư viện từ những năm 50 của thế kỷ XX. Ở Việt Nam, Thư viện Quốc gia Việt Nam đã bắt đầu ứng dụng công nghệ thông tin từ những năm 1980 và đã đạt được những thành công rất khả quan trong lĩnh vực này. Việc sử dụng mạng Internet và kết nối mạng thông tin - thư viện đã tạo cho người dùng tin nhiều lợi ích lớn, giúp con người nhanh chóng tiếp cận tới nhiều nguồn thông tin lớn trên thế giới nhằm giải quyết nhanh hơn, chính xác hơn, hiệu quả hơn các nhiệm vụ học tập, sản xuất, nghiên cứu khoa học, kinh doanh...

Tin học hoá thư viện là một việc làm tất yếu trong xây dựng và phát triển thư viện. Tin học hoá là việc sử dụng máy tính và phần mềm quản lý thư viện nhằm nâng cao chất lượng phục vụ và mở rộng khả năng cung cấp dịch vụ cho người sử dụng, đồng thời chia sẻ tài nguyên thông tin và phục vụ thông tin điện tử.

Vai trò quan trọng của tin học hoá trong hoạt động thông tin - thư viện ngày càng được khẳng định trong xã hội qua việc cung

* Giám đốc Thư viện Viện Dân tộc học - Viện Khoa học Xã hội Việt Nam.

cấp những thông tin nhanh, đầy đủ, chính xác nhằm giải quyết những vấn đề cấp bách trong phát triển của xã hội.

2. Thực tế công tác tin học hoá tại Thư viện Viện Dân tộc học

a) Vài nét khái quát về Thư viện Viện Dân tộc học

Thư viện Viện Dân tộc học là thư viện chuyên ngành, được thành lập năm 1968, cùng với sự ra đời của Viện Dân tộc học, trực thuộc Viện Khoa học xã hội Việt Nam. Thư viện có tầm quan trọng đặc biệt đối với sự phát triển của ngành, là cơ sở hạ tầng phục vụ trực tiếp cho việc nâng cao chất lượng đào tạo, nghiên cứu khoa học của các viện nghiên cứu và các trường đại học thuộc chuyên ngành dân tộc học.

Thư viện có 4 biên chế. Ngoài các kiến thức về chuyên ngành thông tin - thư viện, họ còn được trang bị những kiến thức về chuyên ngành dân tộc học và ngoại ngữ nên việc bổ sung, xử lý tài liệu chuyên ngành và phục vụ người dùng tin đạt yêu cầu và đảm bảo chất lượng.

Thư viện được bố trí 3 phòng với tổng diện tích là 100m²: kho tài liệu; phòng đọc và phòng làm việc của cán bộ thư viện. Thư viện còn được trang bị 04 máy tính và 01 máy in laser; 01 máy scan; 01 máy photocopy và một số thiết bị khác để tiến hành công tác xử lý, lưu trữ thông tin, bảo quản tài liệu và phục vụ bạn đọc tra tìm tin trên máy tính.

Bạn đọc của Thư viện Viện Dân tộc học hiện nay chủ yếu là cán bộ nghiên cứu, cán bộ giảng dạy, cán bộ dự án, các nghiên cứu sinh, học viên cao học và sinh viên làm các khoá luận về chuyên ngành dân tộc học.

Căn cứ vào chức năng và nhiệm vụ của một thư viện chuyên ngành, Thư viện Viện Dân tộc học đã xây dựng được một nguồn

lực thông tin khá phong phú, có khả năng đáp ứng nhu cầu nghiên cứu cơ bản, toàn diện về các dân tộc ở Việt Nam và một số vấn đề dân tộc học ở các nước láng giềng.

Nguồn lực thông tin của thư viện là:

- **Sách** (Việt, Anh, Pháp, Nga, Trung): 12.000 cuốn.
- **Tạp chí** (Việt, Anh, Pháp, Nga, Trung): 290 tên.
- **Tư liệu** (Luận án, luận văn, báo cáo khoa học, tài liệu dịch): 3.000 cuốn.

Thư viện Viện Dân tộc học còn có nguồn thông tin rất có giá trị, đó là ảnh tư liệu dân tộc học gồm 12.000 ảnh màu và đen trắng. Trong hai năm 2007 - 2008 các tư liệu ảnh này đã được cán bộ thư viện và các chuyên gia về từng dân tộc đã tập hợp và xác minh các tư liệu ảnh theo từng dân tộc và theo các chủ đề cụ thể. Các tư liệu ảnh này đã được thể hiện đầy đủ trên các album ảnh. Đây là loại ảnh tư liệu đã được nhiều thế hệ cán bộ nghiên cứu ghi lại tại các làng, bản nơi họ đến công tác và đã được lưu giữ tại Thư viện từ nhiều năm nay. Bên cạnh đó, Thư viện còn lưu giữ một số băng hình (40 băng) về lễ cấp sắc, đám cưới, tang ma, hát then của một số dân tộc trên đất nước Việt Nam và của cả một số dân tộc khác trên thế giới. Đây cũng là nguồn tài liệu rất quý của Viện Dân tộc học. Gần đây, Thư viện còn bổ sung được một số sách điện tử bằng tiếng Anh, số lượng là: 35 cuốn.

Thư viện có một nguồn tin nội sinh, đó là một nguồn tin đặc biệt, phản ánh trực tiếp các kết quả hoạt động và tiềm lực khoa học của Viện. Các báo cáo khoa học, đề tài cấp Bộ, cấp Viện, các luận án tiến sỹ, luận văn thạc sỹ về chuyên ngành dân tộc học cũng được lưu giữ tại đây.

Ngoài ra, Thư viện còn có thêm một nguồn tài liệu nữa thông qua việc trao đổi sách và tạp chí Dân tộc học do Viện xuất bản với

một số viện trong Viện Khoa học xã hội Việt Nam và với Thư viện Quốc hội Hoa Kỳ. Từ năm 2005 trở lại đây Thư viện nhận được nguồn tài trợ tạp chí tiếng Anh về chuyên ngành dân tộc học, nhân học, tôn giáo... của tổ chức JDP (Hoa Kỳ) với số lượng khoảng 10 tên tạp chí mỗi năm. Nhờ có nguồn tài trợ này mà hàng năm Thư viện đã có thêm được nhiều tạp chí tiếng Anh mới, phục vụ kịp thời cho công tác nghiên cứu của các cán bộ nghiên cứu, các nghiên cứu sinh và học viên cao học; hỗ trợ đắc lực cho nguồn kinh phí mua sách, báo và tạp chí ngoại văn - vốn rất hạn hẹp.

b) Kết quả ứng dụng công nghệ thông tin vào hoạt động thư viện

Từ 1998-2000: Được sự hỗ trợ về kinh phí và trang bị máy tính của Viện Khoa học xã hội Việt Nam, cùng với sự hướng dẫn về mặt kỹ thuật của cán bộ tin học tại Phòng Tin học hoá Viện Thông tin Khoa học xã hội, các cán bộ thư viện đã được bổ túc kiến thức tin học và đã bước đầu tạo lập CSDL sách và tạp chí tiếng Việt, Anh, Pháp trên máy tính. Thời gian này việc ứng dụng công nghệ thông tin vào hoạt động thông tin - thư viện mới chỉ mang tính chất thử nghiệm.

Từ 2001-2011: Thư viện vẫn tiếp tục thực hiện công tác tin học hoá các hoạt động TT-TV. Đến nay Thư viện đã xây dựng được các CSDL thư mục sách, bài tạp chí và tư liệu dân tộc học trên cơ sở sử dụng phần mềm CDS/ISIS for Windows, với các nhân trường của Marc21 rút gọn. Đây là phần mềm được sử dụng ở hầu hết các thư viện thuộc Viện Khoa học xã hội Việt Nam. Tuy không phải là phần mềm ưu việt, song không đòi hỏi kinh phí lớn, dễ làm, phù hợp với việc lưu trữ, tìm kiếm thông tin thư mục và in ấn các thư mục theo chuyên đề.

Thư viện đã nhập vào CSDL toàn bộ số sách (tiếng Việt, Anh, Pháp, Nga) và các bài tạp chí cũng như các tư liệu dân tộc học, luận án, luận văn, báo cáo khoa học cấp Bộ, cấp Hiện tại mảng

sách, tạp chí và tư liệu tiếng Trung vẫn chưa đưa vào CSDL được do cán bộ thư viện không sử dụng được ngôn ngữ này. Thư viện vẫn cần phải nhập hồi cố các bài tạp chí tiếng Việt và tiếng nước ngoài trên các tạp chí mà thư viện đã bổ sung trước đây. Cho đến nay, Thư viện đã xây dựng được các CSDL thư mục sau:

- CSDL sách (tiếng Việt, Anh, Pháp, Nga): 7.000 biểu ghi
- CSDL tạp chí (tiếng Việt, Anh, Pháp): 8.000 biểu ghi
- CSDL Tạp chí Dân tộc học: 2.100 biểu ghi
- CSDL tư liệu dân tộc học: 1.800 biểu ghi
- CSDL sách của các TV thuộc Viện KHXH Việt Nam: 35.500 biểu ghi.

Bạn đọc đến Thư viện Viện Dân tộc học đặc biệt quan tâm tới CSDL Tạp chí Dân tộc học và tư liệu dân tộc học vì chỉ ở đây họ mới có điều kiện tiếp cận tới bộ sưu tập đầy đủ về tạp chí và tư liệu chuyên ngành, giúp cho họ xác định được các đề tài hay các vấn đề về dân tộc học đã và đang được triển khai trong nước và trên thế giới.

Việc tạo lập các CSDL thư mục trên máy tính đã giúp bạn đọc khai thác thông tin theo yêu cầu một cách nhanh chóng và hiệu quả. Với một lệnh tìm tin đơn giản theo từ khoá, tên tác giả hoặc chủ đề thì bạn đọc có thể tìm tin hoặc in thư mục các bài viết theo chuyên đề nghiên cứu của họ.

Ngoài việc tạo lập các CSDL về tài liệu và quản trị trên máy tính để phục vụ người dùng tin, Thư viện còn tạo lập CSDL quản lý bạn đọc nhằm theo dõi chặt chẽ việc mượn tài liệu của bạn đọc để thực hiện việc đòi trả sách đúng hạn, cũng như cung cấp thông tin về người mượn những cuốn sách mà họ cần.

Hiện nay Thư viện cũng đang triển khai thí điểm số hoá ảnh tư liệu, một loại hình tài liệu quý hiếm của Viện Dân tộc học. Với

việc sử dụng phần mềm Greenstone để số hoá các ảnh tư liệu hiện có nhằm lưu giữ lâu dài các ảnh tư liệu quý hiếm đó, đồng thời tiến tới việc phục vụ nhu cầu về ảnh tư liệu của các cán bộ nghiên cứu, đến nay Thư viện đã số hoá được hơn 1000 ảnh trên tổng số 12.000 ảnh tư liệu. Thư viện cũng đã có kế hoạch để tiếp tục thực hiện việc số hoá ảnh tư liệu còn lại.

Nhờ nỗ lực học hỏi và tinh thần làm việc có trách nhiệm của các cán bộ thư viện, công tác tin học hoá tại Thư viện Viện Dân tộc học đã đem lại một số kết quả khả quan:

- Về phía bạn đọc:

+ Bạn đọc đến với Thư viện đã có điều kiện tra tìm tài liệu trên máy tính một cách thuận lợi và dễ dàng. Giảm thời gian phục vụ của cán bộ thư viện và thời gian chờ đợi của người dùng tin; Chấm dứt tình trạng tra cứu thư mục trên tủ phiếu;

+ Các cán bộ nghiên cứu, các nghiên cứu sinh và học viên cao học được cung cấp các dịch vụ về thư mục theo chuyên đề mà họ cần;

+ Được cung cấp thư mục chuyên đề không cần phải trực tiếp đến thư viện mà qua địa chỉ email;

+ Ngoài ra, bạn đọc có thể tra tìm thông tin trên mạng Internet.

- Về phía thư viện:

+ Hàng quý, với các thông tin trên CSDL sách được cập nhật thường xuyên, Thư viện đã làm *Thông báo sách mới* để gửi tới từng cán bộ nghiên cứu qua địa chỉ email, giúp cho các cán bộ nghiên cứu cập nhật tài liệu mới cần cho nghiên cứu của họ;

+ Thư viện thường xuyên cung cấp thư mục chuyên đề theo các đề tài nghiên cứu khi các chủ nhiệm đề tài yêu cầu. Kể cả việc tìm tin trên mạng Internet;

+ Thực hiện việc theo dõi bổ sung tài liệu kịp thời, tránh được việc mua tài liệu trùng bản;

+ Thuận lợi trong công tác quản lý bạn đọc như biết được những tài liệu mà bạn đọc đang mượn, cũng như việc in thông báo đòi sách mượn quá hạn;

+ Hàng năm làm các báo cáo thống kê về các tài liệu đã mua theo yêu cầu của lãnh đạo Viện.

Nhìn chung trong 10 năm qua (2001-2011) mức độ tin học hoá các hoạt động thông tin - thư viện cũng như trình độ tin học của các cán bộ Thư viện Viện Dân tộc học đã có nhiều tiến bộ. Việc xây dựng các CSDL về sách, tạp chí và tư liệu ngày càng hoàn chỉnh, đáp ứng được nhu cầu tra cứu nhanh và thuận tiện đối với bạn đọc. Các thao tác tìm tin trên máy của các cán bộ thư viện và của người dùng tin đã trở nên thuần thục hơn, tiết kiệm được nhiều thời gian và tìm tin chính xác hơn.

Cơ sở vật chất kỹ thuật của Thư viện đã được cải thiện nhiều so với trước đây. Thư viện đã được trang bị thêm máy tính, máy in và máy scan mới. Diện tích kho sách, phòng làm việc cũng khang trang hơn khi được chuyển sang trụ sở làm việc mới tại tầng 10 số 1 phố Liễu Giai, quận Ba Đình, Hà Nội.

Bên cạnh những tiến bộ trong việc thực hiện tin học hoá công tác thông tin - thư viện, Thư viện Viện Dân tộc học còn có những khó khăn, yếu kém cần phải được quan tâm và khắc phục nhằm phục vụ tốt hơn nữa cho công tác nghiên cứu khoa học của các cán bộ nghiên cứu. Chẳng hạn như: Máy móc trang bị cho thư viện vẫn còn thiếu so với yêu cầu thực tế và còn lạc hậu về mặt kỹ thuật; trình độ tin học của cán bộ thư viện còn hạn chế. Viện Dân tộc học chưa có mạng LAN để nối mạng giữa các máy của thư viện với máy của các phòng nghiên cứu khác; trang Website của Viện đã được xây dựng nhưng hoạt động chưa hiệu quả với nhiều

lý do khách quan; nối mạng giữa Thư viện Viện Dân tộc học với các thư viện khác trong Viện Khoa học Xã hội Việt Nam vẫn chưa được thực hiện, do vậy chưa tạo điều kiện thuận lợi cho các cán bộ nghiên cứu tra tìm và mượn tài liệu cần thiết cho đề tài nghiên cứu của mình.

3. Các biện pháp nhằm đẩy mạnh công tác tin học hoá trong thời gian tới của Viện Dân tộc học

- *Tiếp tục hoàn thiện các CSDL thư mục*: đối với các tài liệu mới và hồi cố các tài liệu còn trong kho thư viện;

- *Tiếp tục số hoá ảnh tư liệu dân tộc học*: Do thu thập đã nhiều năm nên nhiều ảnh đã bị ố, mờ. Hơn nữa số ảnh này đã được sắp xếp một cách khoa học theo từng dân tộc nên cần được scan trên máy tính, vừa bảo quản được tốt hơn và vừa có thể chỉnh sửa, khắc phục được một phần các hư hỏng của ảnh, tiến tới phục vụ ảnh tư liệu cho các cán bộ nghiên cứu;

- *Xây dựng CSDL toàn văn*: về các bài tạp chí và tư liệu dân tộc học nhằm bảo quản lâu dài và tạo điều kiện cho bạn đọc trong cả nước sử dụng nguồn tài liệu này;

- *Thu thập các nguồn thông tin trên mạng Internet* về diện đề tài nghiên cứu của Viện nhằm cập nhật nguồn thông tin bổ ích, đáp ứng nhu cầu nghiên cứu của các đề tài.

- *Thiết lập bộ phận nghe - nhìn*: Để sử dụng các tài liệu như ảnh tư liệu, băng hình, băng catxet thu được từ các đợt điền dã dân tộc học và của các cơ quan khác thuộc ngành dân tộc học, kể cả các chuyên đề được phát hình trên các đài truyền hình của Trung ương và địa phương. Dạng tài liệu này ngày càng xuất hiện nhiều hơn tại Viện, vì vậy Thư viện Viện Dân tộc học cần có phòng đọc CD-ROM và xem băng hình. Phòng này cần có khoảng 02 máy tính có đầu đọc CD-ROM và kết nối với Internet; máy xem băng hình và một số thiết bị lưu giữ, bảo quản băng và đĩa hình.

- *Đưa website của Viện vào hoạt động hiệu quả*: Đây là một yêu cầu cấp thiết nhằm quảng bá các kết quả nghiên cứu của Viện cũng như những thông tin về hoạt động của Viện Dân tộc học trong tiến trình hội nhập chung của đất nước.

- *Xây dựng thư viện điện tử*: Thư viện điện tử có thể dùng theo nghĩa tổng quát nhất cho mọi loại hình thư viện đã tin học hoá toàn bộ. Trong hoàn cảnh hiện nay, thư viện điện tử vẫn tồn tại cùng với thư viện truyền thống. Sự kết hợp này cho phép thư viện cung cấp cho người sử dụng không chỉ nguồn tin mà chính thông tin. Để thực hiện được việc này, Thư viện Viện Dân tộc học cần phải tạo lập một mạng LAN, thiết lập một máy chủ để quản lý và lưu trữ các CSDL điện tử. Máy chủ có cấu hình phù hợp với hiện tại và không bị lỗi thời trong tương lai gần.

Kết luận: Sau 10 năm triển khai công tác tin học hoá hoạt động thông tin - thư viện, Thư viện Viện Dân tộc học đã đạt được một số kết quả đáng khích lệ như mức độ tin học hoá các hoạt động thông tin - thư viện, cũng như trình độ tin học của cán bộ thư viện cũng có nhiều tiến bộ. Thư viện đã xây dựng được các CSDL về sách, tạp chí, tư liệu ngày càng hoàn chỉnh, đẹp hơn, đáp ứng nhu cầu tra cứu nhanh, thuận tiện đối với bạn đọc. Các thao tác khi tìm tin trên máy của các cán bộ thư viện cũng trở nên thuận thực hơn. Tuy vậy, cũng cần có sự quan tâm và đầu tư nhiều hơn nữa của lãnh đạo Viện, cũng như sự hỗ trợ về chuyên môn của các chuyên gia tin học, có như vậy mới tạo ra được một bước "nhảy vọt" trong hoạt động thông tin - thư viện của Viện Dân tộc học, giúp cho Thư viện thực hiện được những nhiệm vụ đã đề ra trong thời gian tới nhằm phục vụ có hiệu quả công tác nghiên cứu khoa học của Viện, góp phần nâng cao chất lượng đào tạo cán bộ chuyên ngành dân tộc học cũng như giải quyết những vấn đề cấp bách về dân tộc của đất nước ta.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Lê Văn Bài. *Vài suy nghĩ về hiện đại hóa thư viện* // Tập san thư viện.- 2003.- Số 2.- Tr. 15-17.
2. Trần Đức Cường. *Công tác thông tin - thư viện của Viện Khoa học xã hội Việt Nam trong thời gian 2000 – 2005* // Tạp chí Thông tin Khoa học Xã hội.- 2005.- Số 8. Tr. 12-19.
3. Nguyễn Minh Hiệp. *Vấn đề tin học hóa và phần mềm thư viện.*
www.glib.hcmunedu.vn.
4. Nguyễn Thị Phương Lê. *Ứng dụng phần mềm quản lý thư viện số Greenstone trong xây dựng bộ sưu tập ảnh về hai dân tộc Việt, Mường.* Báo cáo tập sự. 2011. 44 tr.
5. Nguyễn Thị Hồng Nhị. *Tăng cường hoạt động thông tin - thư viện tại Thư viện Viện Dân tộc học trong giai đoạn đổi mới đất nước.* Luận văn thạc sỹ, 2003.- 98 tr.
6. Hồ Sỹ Quý. *Công tác thông tin - thư viện trước yêu cầu phát triển khoa học* // Tạp chí Thông tin Khoa học Xã hội.- 2005. Số 8. Tr. 20-24.